

"עונתה לא יגרע" / שמעון ליפשיץ

"וכי למכור איש את בתו לאמה... ואם לבנו ייעדנה כמשפט הבנות יעשה לה. אם אחרת יקח לו, שארה כסותה ועונתה לא יגרע". (שמות כ"א ז' - ל"א).
 "העונה האמורה בתורה: הטילין בכל יום, הפועלים שתיים בשבת, החמרים אחת בשבת, הגמלים אחת לשלשים יום, הספנים אחת לשה חדשים דברי ר' אליעזר". (משנה סא:).

הפסוק שהובא בתחילת המאמר הינו לכאורה המקור למשנה שהובאה לאחריו, אולם הדבר אינו בהכרח כך ובמקור דין עונה יפתח המאמר.

א.

הפסוק מדבר על חובת קיום משפט בנות מסויים, כלפי אמה עבריה שיועדה לבן. משפט בנות זה אינו מפורט, ונראה כמבוסס על משפט קדום וידוע של נוהג חיוב כלפי נשות ישראל. אולם, בפסוק הבא מפורטות שלש חובות ספציפיות שהינן לכאורה פירוט של אותו משפט בנות. וכאן נשאלת השאלה; האם הפסוק הראשון מסתמך על הפסוק השני, או שמא השני הוא תוצאה של הראשון? וחולקים בכך תנאים במכילתא על אתר.

"כמשפט הבנות" וכי מה למדנו על משפט הבנות? אלא הרלי הוא בא ללמד ונמצא למד, מה זו שארה כסותה ועונתה לא יגרע, אף בת ישראל, שארה כסותה

---

* בדיון זה השתדלתי לעסוק בדין עונה מתוך מקורות החיוב הבסיסיים שלה. ישנן שתי סוגיות נוספות הנוגעות בדין זה: א. הנודר מן התשמיש. ב. מורד (מורדת). לא התיחסתי לסוגיות אלה העוסקות באי-קיום חובת עונה והתרכזתי בסוגיות בהם מצוות עונה מתקיימת.

ועונתה לא יגרע, דברי ר' יאשיה". מתוך דברי ר' יאשיה ברור שמשפט הכנות הוא משפט ידוע והוא הבסיס לדין באמה עבריה. אלא, אנו, הכורים, ניתן לנו ללמוד מתוך דין אמה עבריה המפורש - אותו משפט בנות ידוע ומפורסם, מהו.

מדברי ר' יאשיה ניתן להסיק יסוד לגבי אופי כל החיובים המפורטים בפסוק. אין כאן דין שהתורה חדשה, אלא משפט ברור ומקובל לגבי חיובים לנשים.

ר' יונתן (על אתר במכילתא) חולק על ר' יאשיה. ר' יונתן סבור שהפסוק "אם אחרת יקח לו, שארה כסותה ועונתה לא יגרע" מדבר בבת ישראל. כלומר התורה בפסוק זה מלמדתנו חיוב שאר כסות ועונה של בעל לאשתו. חיובים אלו אינם, לדבריו, משפט מקובל, אלא דין שהתורה צריכה לחדש.

קודם שנמשיך במקור הדין, ברצוני לשלב דיון באופי דין עונה. ניתן לחלק חיובים הדדיים בין שני בני אדם, לשני סוגים.

(א) חוב המוטל על האדם במסגרת מסוימת בה הוא נמצא. חוב שאינו בוקע ועולה מתוך המסגרת, אף שיתכן שהגיוני להטיל אותו במסגרת זו. דוגמא לכך היא חיובו של שומר שכר בגניבה ואבידה.

(ב) חוב שאולי יש צורך בגושפנקא חוקית לקיומו אך בעיקרו בוקע ועולה מתוך המסגרת עצמה. דוגמא לכך היא חיוב שומר בפשיעה. עצם הגדרת אדם כשומר והסכמתו לכך, מחייבתו שלא יפשע.

דין עונה (וגם חיובי נישואין אחרים) ניתן להבנה כשייך לאחד משני סוגי חיוב אלו. הוא יכול להיות, מצד אחד, חיוב שהטילה התורה על האדם כאשר הוא נשוי. אך יתכן שהחיוב נובע מעצם הגדרת נישואין; חלק ממשמעות נישואין הוא שהבעל מתחייב בעונה, והתורה רק נתנה גושפנקא משפטית / מצוותית לחיוב זה.

לפי ר' יאשיה כפי שראינו לא התורה היא זו שמחדשת את החיוב. ניתן להבין מכך שאותם חיובים שהובאו בפסוק הינם, לפי ר' יאשיה, חיובים מהסוג השני, חיובים שנובעים מעצם הגדרת האדם כבעל.
ב.

הדיון במקור לא מסתיים במחלוקת זו, ישנה מחלוקת האם יש בתורה כלל מקור לדין עונה? ואם ישנו מקור, האם המקור הינו בפסוק שהובא לעיל? ואם המקור בפסוק, מאיזו מילה בפסוק נלמד הדין?
נציג, א"כ, את הדעות השונות, תוך כדי חלוקתם לקבוצות עקריות. דעות הסוברות שהמקור הוא בפסוק שהובא לעיל:

(א) ר' יאשיה במכילתא: "ועונתה" זו דרך ארץ שנאמר - 'וישכב אותה ויענה'."

(ב) ת"ק בברייתא (כתובות מ"ז): "ועונתה" זו עונה האמורה בתורה שנאמר 'אם תענה את בנותי'."

(ג) רבי במכילתא "שארה" זו דרך ארץ שנאמר 'אל כל שאר בשרו'."
(ד) הרמב"ן (על התורה - על אתר) מבין שכל הפסוק מדבר על חיובי אישות "שארה" - קירוב בשרה, 'כסותה' - כסות מטתה, 'עונתה' שיבא עליה לעת דודים."

(ה) הרס"ג לפי מפרשיו - "כמשפט הבנות יעשה לה".

שיטות המבינות שלדין מקור אחר:

(ו) ר' יונתן במכילתא וראב"י המופיע בירושלמי (פ"ה ה"ז) - קל וחומר מכסות, "ומה דברים שלא נשאת עליהם מתחילה אינו רשאי למנוע הימנה, דברים שנשאת עליהם מתחילה דין הוא שלא יהא רשאי למנוע הימנה".
(ז) הר"ח בפסחים עב: "שובו לכם לאהליכם".

שיטות המבינות שאין מקור לדין עונה:

(ח) שיטת ראב"י בגמרא בכתובות (מח.).
 (ט) שאילתות לדעת ראב"י - "עונה לא צריכה קרא".

לאור מקורות אלו נבחון שלושה נושאים מרכזיים בדין עונה - רמת החיוב (דאורייתא או דרבנן), סיווגו (עשה או לא תעשה) ואופיו.

תחילה לגבי רמת החיוב, לכאורה לפי כל התנאים והראשונים שמביאים מקור לחיוב עונה מפסוקים, ברור שחיוב עונה הינו חיוב דאורייתא. הבעיה קיימת בעיקר לדעת ר' אליעזר בן יעקב (או רבי) המצוטט בכתובות. ר' אליעזר בן יעקב שם מפרש את הביטוי "עונתה" כמתייחס לכסות, ועונה נשארת אם-כן ללא מקור. בשיטתו קיימות הבנות מספר ואחת מהן היא שחיוב עונה הינו אכן חיוב מדרבנן בלבד!

אם החיוב הוא מדאורייתא (כשיטת רוב התנאים והמפרשים הראשונים), ישנן שתי דעות היכן לסווגו (דעות שקשורות גם הן במקור הדין). רוב מוני המצוות מנו את דין עונה כלאו - "שארה כסותה ועונתה לא יגרע". שני יוצאים מן הכלל בראשונים. האחד הוא הרס"ג אשר מביא את חיוב עונה בתור חיוב עשה. מקור לדינו לא מופיע, אך מתוך ההצמדה הקיימת אצלו בין עונה לשאר וכסות, המופיעים אצלו כמצווה אחת, נראה שמקור החיוב לפי שיטתו נמצא בתוך פרשת אמה עבריה ונראה שמקור העשה הוא ב"כמשפט הבנות יעשה לה", כפי שאכן הבינו מפרשיו.

דעה מקורית אנו מוצאים בר"ח בפירושו לפסחים. הר"ח שם (עב:) רואה בפסוק "שובו לכם לאהליכם" (דברים ה' ל') את המקור לחיוב עונה. קצת קשה כיצד דוחה הר"ח את כל הלימודים המופיעים בתנאים וממציא מקור אחר לחיוב. אם נמתן את חדושו של הר"ח, ניתן אולי להסביר בדבריו שהוא לא דוחה לחלוטין את הלאו של "לא יגרע", אלא מוסיף על גביו גם עשה.

נפנה כעת לדיון באופי הדין לאור מקורותיו.

בדיון באופי הדין עולות שתי שאלות שונות. האחת - זו שהוזכרה לעיל - האם החיוב נובע מעצם מסגרת הנישואין, או חיוב נוסף המוטל על הבעל במסגרת זו. השניה היא בנוגע לאופי החיוב עצמו, אך כדי להסביר את השאלה נקדים תחילה הקדמה קצרה. חיובי התורה מחולקים בשני אופנים: חילוק אחד המבחין בין חיובי אדם לחבירו לבין חיוביו למקום. וחילוק שני בין מצוות ואיסורים. נראה לי שניתן לחלק את החיובים של אדם לחבירו לשני סוגים, חיובים וחובות. אדם המכה את חבירו חייב בתשלום נזק. זהו חוב ממוני שהוטל עליו כתוצאה מהכאה. אולם חובה על האדם שלא לגזול את חבירו וכאן אין זו בעיה ממונית. נפקא מינא שתסביר את הענין יותר היא בשאלת מחילה. ברור שאדם יכול למחול לחבירו על תשלומי הנזק שהוא חייב לו. כמו כן (על אף שבזאת יכול להיות דיון) יכול אדם להרשות את חבירו לגזול ממנו. אולם כאשר יחזור בו האדם ממחילתו, חזרה זו לא תועיל לתשלומי הנזק, אך ברור שיכול האדם לחזור בו מהרשות שנתן לחבירו לגזלו ולומר לחבירו מעתה והלאה אל תגזול ממני. נשאלת אם-כן השאלה: האם דין עונה הוא חוב ממוני, הדומה במהותו ובדיניו לחובות ממון אחרים. או שמא החוב הינו חיוב בין אדם לחבירו הדומה לחיובים ומצוות כדוגמת איסור גזל?

לדעת ר' אליעזר בן יעקב כמצוטט בירושלמי עונה נלמדת קל וחומר מכסות. ברור שחיוב כסות אינו חיוב שבא מתוך עצם ההגדרה של זוג כנשוי. כמו כן ברור, שחיוב כסות הינו חוב ממוני (1). כיוון שעונה נלמדת בקל וחומר

(1) עיין מאמר "חיוב כסות ומדור" עמ' 72, שם טוען הכותב שלדעת ר' אליעזר בן יעקב חיוב כסות הוא חיוב מתנאי אישות. - המערכת.

מכסות צריך להכין שגם לה אותו אופי. אין כאן חיוב הנובע מהגדרת זוג כנשוי, וכן, החיוב הינו חוב ממוני. (ניתן אמנם לטעון שזהו הקל וחומר, אך "דיו לבא מן הדין להיות כנדון" ונראה שזה לא רק לגבי פרטי הדין, אלא גם לגבי אופיו).

ר' יאשיה, רבי וכן ת"ק בכתובות לומדים את החיוב מהפסוק "שארה כסותה ועונתה לא יגרע" ומחלוקתם היא מאיזו מילה, ובאיזו דרך - נלמד החיוב. לכאורה, מבחינה עקרונית דעותיהם שוות ורק משמעות דורשין איכא ביניהו. אולם בביתוח לעומק ניתן לראות הבדל מהותי בין שיטותיהם. תוספות (מז: ד"ה אם) שואל בנוגע לשיטת ת"ק: "ואם תאמר דאדרבה מהאי קרא משמע דעונתה לאו היינו תשמיש? ... ויש לומר דהכי נמי קאמר קרא 'עונתה לא יגרע' דבר שהוא כעינוי כשמונעו ממנו, דהיינו תשמיש". אין בעונה דבר מהותי, דבר שמגדיר נשואין ואף אין עונה חובה לכתחילה. יש כאן הסרת נזק, 'מלאכה שאינה צריכה לגופה'.

ממקורו של רבי לעומת זאת נושבת רוח שונה בתכלית - "שארה" זו דרך ארץ שנאמר - 'אל כל שאר בשרו' - כל עצם הגדרת הקרבה המשפחתית נקרא על שם העונה.

הרמב"ן שמשעבד את כל הפסוק לחיובי אישות ניתן להסבר בשתי דרכים, הראשונה סיבה מקומית בגלל פשט הפסוק (עיין בדבריו שם) והשניה, הקשורה לענייננו, שהוא אינו רואה אפשרות להעמיד חיוב עונה על אותו מישור עם חיובי נישואין אחרים.

ר' אליעזר בן יעקב כפי שמופיע בשאלתות סובר שאין פסוק שמהווה מקור לחיוב עונה, שהרי "עונה לא צריך קרא". בהסבר שיטתו מביא הנצי"ב שתי הבנות. א) גזל הנאתה, מכיון שכעת אינה יכולה להשיג את ההנאה ממקור אחר. הבנה זו דומה להבנה שעונה נלמדת מדין "אי עינוי". ב) "הסברא

נותנת שעל זה נשתעבד, ש-הכל יודעין למה כלה נכנסת לחופה". עונה אינה מרכיב צדדי, תוצאה או דין מדיני נישואין. עונה הינה מרכיב מרכזי, שנישואין נעשו כדי להגיע אליו. (אמנם הניסוח הוא "שעל זה נשתעבד", ויש כאן ביטוי הנושא אופי של חוב ממוני, אולם נראה לי, לפי הקשר הדברים, שביטוי זה הינו ביטוי מושאל בלבד, ואין כוונה כלל לקבלת שיעבוד ממוני).

כאן צריך להעיר, לכאורה שיטת ר' אליעזר בן יעקב כפי שמסביר אותה הנצי"ב מוכרחת - הרי באמת "הכל יודעים", וכיצד, אם-כן, יכולים האחרים לחלוק ולטעון שחיוב עונה הוא חיוב נוסף המוטל על הבעל? צריך להפריד לדעת החולקים על השאלות בין שני דינים. דין אישות הקיים בנישואין, ודין חיובו של הבעל כלפי אשתו בעונה. דין עונה אכן נכלל בעצם האישות אף לשיטת החולקות על ר' אליעזר בן יעקב, שהרי "הכל יודעין" אולם חיוב עונה תמידי וקבוע של הבעל לאשתו נלמד ממקור אחר. (ראה רשב"א בנדרים ט"ו המחלק בפירוש בין מצוות עונה לבין השיעבוד האישותי, שלטענתו, הינו תוצאה ישירה של הנישואין) (2).

ד.

עד כאן דנו במאמר במקור הדין ובאופיו, בהמשך המאמר נתייחס לגדרי הדין, תוך בחינה של אותם גדרים לאור ההבנות באופי הדין. "העונה האמורה בתורה, הטיילין בכל יום, הפועלים שתיים בשבת, החמרים אחת בשבת, הגמלים אחת לשלשים, הספנים אחת לששה חדשים, דברי

---

(2) עיין מאמר "מערכת היחסים שבין הבעל לאשתו" עמ' 8, בטענת הכותב, שלרשב"א חיוב עונה אינו מהווה תוצאה ישירה של הנישואין, אלא אומדנא בדעת הבעל והאשה. - המערכת.

ר' אליעזר".

דין עונה על אף היותו לרוב הדעות "לאו" מדאורייתא - אין לו שיעור קבוע והוא תלוי בעיסוקו של הבעל. והדבר לכאורה תמוה, חיוב עונה הינו חיוב בעל לאשתו הבא לספק את צרכיה. צרכי האשה אינם מותנים בעיסוקו של הבעל או במקצועו. אם לחלק לפי עיסוקים ומקצועות, הגיוני היה לחלק לפי עיסוקי האשה, אך מה למקצוע הבעל ולמאוי האשה?! קודם שניתן פתרון לבעיה זו נעיין ברמב"ם.

הרמב"ם (פ"ד ה"ב) כותב:

"יש לאשה לעכב על בעלה שלא יצא אלא ברשותה, וכן יש לה למונעו לצאת ממלאכה שעונתה קרובה למלאכה שעונתה רחוקה. כגון חמר שביקש להעשות גמל או גמל להעשות מלח".

דברי הרמב"ם נותנים לנו לכאורה כיוון לתרוץ הבעיה הראשונה. חיוב עונה הינו חיוב יום-יומי, חיוב שממנו אין כל פטור. אולם אשה שנישאה לגמל, ולא התנתה עמו שיחליף את מקצועו - מחלה על זכותה היום-יומית, ולכן החובה הינה כפי שהינה. כשהבעל רוצה להחליף את מקצועו, הוא אינו יכול לעשות זאת. לא המקצוע הוא הפוטר, אלא מחילת האשה.

אולם הרמב"ם ממשיך וכותב:

"ותלמיד חכמים יוצאין לתלמוד תורה שלא ברשות נשותיהן שתיים ושלוש שנים. וכן רך וענוג שנעשה תלמיד חכם אין אשתו יכולה לעכב". לפתע קיים פטור מהחובה: תלמוד תורה. ללא כל אישור ורשות של האשה - הבעל שחשקה נפשו בתורה יכול להזניח את חובתו האישותית.

תירוץ לבעיה זו הוא לכאורה בכך שחיוב תלמוד תורה מפקיע את חיוב האישות. אולם תירוץ זה לוקה בכפליים. אחת - לא מצינו בשום מקום אחר

שרצונו של אדם מסוים להגות בדברי תורה מוריד כהוא זה מחובותיו כלפי חבירו. שתיים - הרמב"ם מביא עוד פטור חד צדדי מדין עונה:

"נושא אדם כמה נשים אפילו מאה, בין בבת אחת, בין בזו אחר זו ואין אשתו יכולה לעכב, והוא שיהיה יכול ליתן שאר כסות ועונה כראוי לכל אחת ואחת... וכמה היא עונתו? לפי מנין, כיצד - פועל שהיו לו שתי נשים יש לזו עונה אחת בשבת ולזו עונה אחת בשבת וכו'".

גם פטור זה ניתן לתרץ בדוחק ולומר שאמנם האשה יכולה לכפות את בעלה בעניני ממון, אך לא בעניני אישות (3). אך חילוק זה אינו מרווח דיו. כדי לתרץ את הרמב"ם, נרחיק עדותינו.

חובת תלמוד תורה הינה חובה תמידית - "והגית בו יומם ולילה". לשנו איסור אף להתעסק בדברים אחרים ו"לכבטל" תלמוד תורה - "ודברת בם" - בם יש לך רשות לדבר ולא בדברים אחרים" (יומא יט:). מצד שני "גדולי חכמי ישראל היו מהן חוטבי עצים ומהן שואבי מים" וברור אם-כן שלא היו עוסקים בתורה כל הזמן, אלא "היה בעל אומנות והיה עוסק במלאכתו שלש שעות ביום ובתורה תשע, אותן התשע..." (רמב"ם הלכות ת"ת פ"א הל"ב). ולא עוד אלא שקובעת ההלכה "דאי בעי פטר נפשיה בקרית שמע שחרית וערבית".

מהו אם-כן גדרה של מצוות תלמוד תורה?

3) ניתן לתרץ את הרמב"ם בדרכים אחרות, עיין שו"ת חת"ס יו"ד שטוען שבנות ישראל כשרות ולא יעמידו עצמם בפני העולם הבא של בעליהן, וגם אם כעת יצאו מחזקת כשרותן, מסתמא בשעת נישואין היו בחזקת כשרות. ועיין שו"ת צפנת פענח ח"א שמבין שלרמב"ם לפי הירושלמי, השיעבודים של הבעל לאשה מתחדשים כל רגע ולכן הוא יכול להפקיע עצמו משיעבודה על ידי נשיאת אשה נוספת.

כך גדרה של חובת תלמוד תורה: חובת תלמוד תורה מוטלת על האדם בכל רגע שהוא אינו מבצע פעולה דרושה אחרת. אדם שעיסוקיו אורכים לו זמן מסוים אינו עובר על איסור בליטול תלמוד תורה בזמן זה, אך יעבור על האיסור אם כשיתפנה לא יעסוק בתורה.

כאן נשאלת השאלה מה קורה כשאדם עוסק בעסק אחד המותיר לו הרבה זמן לעסוק בתורה, האם הוא רשאי להחליף מקצוע זה במקצוע שיותיר לו מעט זמן לתלמוד תורה? נראה לי שהחלפה זו מותרת רק אם אכן יש צורך רב מאוד באותה החלפה. אם אין צורך כזה, החלפת המקצוע אסורה.

גדר דומה נראה לי לומר בשורש חיוב עונה (4). הבעל חייב בעונת אשתו כל זמן שהוא מסוגל וכל זמן שביצוע החיוב לא יפריע לשאר עיסוקיו. דבר זה גרם לדין המשונה לכאורה שלכל בעל מקצוע יש עונה אחרת לחיוב עונה. הנחתי האחרונה בדין תלמוד תורה מסבירה מדוע אסור לחמר לההיפך לגמל. (אמנם בדין תלמוד תורה כאשר קיים צורך אובייקטיבי גדול יכול אדם להחליף את מקצועו, אולם זה בדין של אדם לשמים המסור ללבו של אדם, בדין עונה אם יש לאדם באמת צורך גדול עליו לשכנע את רעיתו בצורך זה). יש נפקא מינא גדולה בין שתי ההבנות ברמב"ם - מה קורה אם הבעל הפך לגמל למרות האיסור. לפי ההבנה הראשונה גם אחרי שהפך לגמל מוטל עליו השעבוד הראשון והוא חייב בעונה כחמר - שהרי לא מחלה לו אשתו על חיוביו כחמר. לעומת זאת, לפי הצעתי, אמנם יש איסור להפך לגמל, אך אחרי שהבעל הפך לגמל חובתו כלפי אשתו הינה של גמל ולא של חמר. ואכן מפשט הרמב"ם נראה

---

(4) בהשוואה זו בין דין עונה לדין תלמוד תורה אין רצוני להשוות חס וחלילה בין שתי המצוות שהמרחק ביניהן ברור וידוע הן מבחינה כמותית והרבה יותר מבחינה איכותית, באתי רק לתת סימן לסברתי.

כאפשרות זאת, הרמב"ם אומר שאין לחמר לההיפך לגמל, אולם הוא לא מביא שאם נהפך לגמל דינו נשאר כחמר.

אם קבלנו את שרשרת ההנחות עד כה, נמצאנו למדים שאין שעבוד לאשה על זמן מסוים אלא ישנו איסור לעבור מרמת חיוב אחת לשניה. כדי להתיר מעבר איננו צריכים להתמודד עם שיעבוד. ניתן אם-כן לומר שלשם מצוות תלמוד תורה ולשם נשילת אשה - לשם קיום "לשבת יצרה" - הותר המעבר מחיוב אחד לשני. אחרי שנשא ארבע נשים, אכן אין דינו אלא בפעם בחודש כי זה ככל יכלתו.

שיעבוד יום יומי של הבעל לאשתו ניתן להבנה, הן אם נניח שחיוב עונה הוא דין שהוטל על האדם אך אינו נובע מעצם הנישואין, והן אם נאמר שחיוב עונה הוא תוצאה מהנישואין ודבר שמתחייב מהם. אולם אם אומרים שקיימת חובה מיוחדת של הבעל לאשתו לקיים עונתה ככל יכולתו ולא כשיעבוד רגיל, סביר להניח שדין עונה הינו חיוב הבא מעצם הנישואין. כמו כן, אין כאן חוב ממוני בין אדם לחבירו אלא מצווה בין אדם לחבירו.

ה.

אחרי הדיון במקור הדין, גדרו ושיעורו, נפנה לדיון בפטור ממנו. הגמרא בכמה מקומות (כאן נו. קדושין יט: ועוד) מביאה מחלוקת תנאים בברילתא:

"האומר לאשתו הרי את מקודשת לי על מנת שאין לך עלי שאר כסות ועונה, הרי זו מקודשת ותנאו בטל דברי רבי מאיר. ר' יהודה אומר בדבר שבממון תנאו קיים".

וחולקים התנאים במתנה על מה שכתוב בתורה בדבר שבממון, האם תנאו קיים אם לאו. בדברי רבי מאיר מופיעים שלושה פרטים ור' יהודה חולק לכאורה על כולם. אולם מספר ראשונים, ביניהם רש"י והרמב"ם, מבינים שלגבי עונה

אין מחלוקת, או בניסוחו של רש"י: "אבל עונה שהיא צער הגוף לא ניתן במחילה". ראשונים אחרים (ריטב"א 'חדשים' בבא מציעא נ"ו, הר"ח שם וכן הרא"ה) אומרים שגם עונה הינה דבר שבממון. וכן נראה גם מפשט הירושלמי (פ"ה ה"י).

את מחלוקת הראשונים ניתן להסביר כמחלוקת בדיני 'מַתְּנָה', והגדרת דבר שבממון לענין זה. האם דבר שבממון הוא דווקא כמשמעו, או דילמא כל זכות הנאה או מניעת צער נחשבת גם היא כממון, ורק באיסורים ובמצוות לא ניתן להתנות. כך משמע מרש"י "עונה לא ניתנת למחילה בגלל שהיא צער הגוף". להבנה זו אופיו הבסיסי של חיוב עונה הינו כאופי שאר וכסות ורק בגלל בעיה צדדית לא ניתן להתנות עליה.

אך ניתן להסביר אחרת. דין עונה, להבדיל מדין שאר וכסות, אינו חיוב ממוני גרידא, דין עונה הינו מצווה שבין אדם לחבירו שמטרתה לצקת תוכן בחיי האישות. הפקעת חיוב העונה מהווה פגיעה בחיי האישות בין בני הזוג, כשם שלא ניתן להתנות "את אשתי על מנת שגם אחר יכול להיות בעלך", כך לא ניתן לומר "אתה בעלי אך אינך חייב בעונה".

הרמב"ם (פ"ב ה"ו) פוסק שאין להתנות על עונה, אך לעומת זאת כותב (פ"ו ה"א) "האשה שהרשת בעלה אחר נישואין שילמנע מעונה הרי זה מותר". וקשה מדוע מחילה מועילה ותנאי לא? הלחם משנה מתרץ שאין כאן ויתור של האשה על זכותה לעונה, אלא נתינת רשות (נפקא מינא שיכולה לחזור בה בכל עת). מהרמב"ם יוצא אם כן שאשה כלל אינה יכולה למחול על זכותה. אם מבינים שהבדלי החיובים בין בעלי העיסוקים השונים (גמל, חמר, ספן וכדו') נובעים ממחילת האשה בזמן הנישואין הסבר זה קשה. ניתן לתרץ שיש הבדל בין אי קיום עונה באופן מוחלט, לבין קיום עונה אך בשיעור מופחת. לפי ההצעה השניה שהוצעה לעיל אין כל בעיה. אכן האשה אינה יכולה ואף

אינה נדרשת למחול על דין עונתה וזה הן ביחס לשיעור והן ביחס לעצם דין העונה.

ראשונים אחרים מבינים שאף שאין להתנות על העונה, ניתן למחול עליה באופן חד צדדי אף קודם נישואין. נראה שראשונים אלו הבינו שהבעיה בהתנאה הינה בסתירה בין 'הרי את מקודשת לי' לבין 'ללא עונה'. עונה הינה חלק מאישות. בכל זאת הבינו אותם ראשונים שעונה אינה מצוה בין אדם לחבירו אלא זכות של האשה, זכות שעליה היא זכאית לוותר.

ו.

עונה ופריה ורבייה.

חיוב שדומה לעונה בדרך קיומו הינו מצוות פריה ורבייה. אך לכאורה דרך הקיום הינה המכנה המשותף היחיד בין המצוות. מצוות פריה ורבייה הינה מצווה לשמים/אנושות, ואילו דין עונה הינו מצווה/חיוב של האדם כלפי אשתו. אך הרמב"ם מקשר בין שני החיובים.

"האשה שהרשת את בעלה אחר נישואין שימנע עונתה הרי זה מותר, במה דברים אמורים בשהיו לו בנים שכבר קיים מצוות פריה ורבייה אבל לא קיים חייב לבעול בכל עונה עד שיהיו לו בנים, מפני שהיא מצוות עשה של תורה שנאמר 'פרו ורבו'" (פט"ו ה"א).

גם כאן, אם מבינים שעקרונית חיוב עונה הינו יום-יומי והבעל (בעל מקצוע - גמל, חמר...) נפטר מהחיוב מכיוון שאשתו מוחלת על עונתה - קשה, אם אשה מחלה - מן שמיא מחלו ליה?! ומדוע יהא חייב רק בכל עונה - ולא בכל עת ועת?!

מכאן מוכח לכאורה, שלפחות לגבי דין פריה ורבייה קיים היסוד שהוזכר. חובת ההשתדלות לקיום מצוות פריה ורבייה הינה כפי יכולתו של האדם. וכך, אם נבין את דין עונה כדין בשיעבוד ובמחילה, הצטלבות הזמנים בין חיוב

פריה ורבייה לחיוב עונה הינה מקרית. אם גם בעונה החיוב הוא השתדלות כפי יכולתו, ברורה הצטלבות הזמנים בין חיובי פריה ורבייה לחיובי עונה.